

Ал, «*жәннәт пен тозақ*» атты діни кітапта тозақ былай суреттелген: Әбу һурайра Расуллах айтты деп хабарлайды. «*Адам баласын жағатын осы от Тамұқ отының жетпістен бір бөлігін құрайды*». (Әл-Бұхари, Мұслим). «*Егер де Тамұқтың қақпасы осы дүниеге ең құрығанда өгіздің танауындай ғана шығыстан ашылар болса, онда батыста оның қызуынан адамның миы қайнап, ағып кетер еді*», - деп суреттеген [9,6].

1. Аскольдов-Алексеев С.А. Концепт и слово // Русская речь. Новая серия//под ред. И.Р.Гальперина – Ленинград, 1986. – С. 14-21.

2. Колесов В.В. Концепт культуры: образ – понятие – символ // Вестник С-Петербургского ун-та. Серия 2, Литература и язык. – 1992. – Вып. 3. – С. 68-73.

3. Колесов В.В. Ментальная характеристика слова в работах В.В. Виноградова // Вестник МГУ. Серия филология. – 1995. - №3. С. 121-132.

4. Большой англо-русский словарь / под ред. И.Р.Гальперина. – М., 1987.-670 с.

5. Русско-английский, англо-русский словарь / под ред. Р.Л.Синкова. – М.: Астрель, 2005.-564 с.

6. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В.Н. Ярцевой. М., 1990.-472 с.

7. Рябцева Н.К. «Вопрос» прототипическое значение концепта // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М., 1991.-с.25-31.

8. Лихачев Д.С.Концептосфера русского языка // Изд РАН. Сер. Лит. и яз. – 1993.-№1-С. 96-122.

9. Шейх Джамил Мади «Жәннәт пен Тозақ» - Алматы: Мұсылман, 2007.- С. 17-30б.

10. Үлкен энциклопедия Терра. 40 том. 458-459бб.

11. В.И.Даль. Толковый словарь русского языка (современная версия).

* * *

The article is devoted to the problem of lexico-semantic concepts "paradise" and «hell» in English, Russian and Kazakh languages. The religious understanding concepts of "paradise" and "hell" is considered in this article.

* * *

В статье рассматриваются лексико-семантические концепты «рай» и «ад» в английском, русском и казахском языках на материале религиозных книг.

М. Жаңабекова

НАҚ ОСЫ ШАҚ МИКРОӨРІСІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ-СЕМАНТИКАЛЫҚ БЕЛГІЛЕРІ

Қазіргі таңда дүние жүзіндегі тілдердің ішінде құрылысы жағынан алшақ қазақ және ағылшын тілдерінің грамматикалық құбылыстарын салғастыра зерттеу қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі. Функционалды грамматика бойынша көптеген ізденістерде тілдерді салғастыру барысында едәуір соны тұжырымдар жасалып, етістіктің шақ категорияларына қатысты сәйкестіктер мен ерекшеліктер айқындалды. Әлі де шешімін табуға тиісті мезгілдік категориялардың (осы, өткен, келер) ішіндегі шағын микроөрістердің функционалды семантикалық біртұтастығын қарастыру бірден-бір өзекті ғылыми ізденісті қажет етеді.

Нақ осы шақтық мағына қазақ және ағылшын тілдерінде функционалды грамматика тұрғысынан әртүрлі тіл деңгейіндегі тілдік бірліктер арқылы көрініс табады, атап айтқанда: мезгіл үстеулер, мезгіл мәнді құрмалас сөйлемдер, атаулы сөйлемдер, нақтылықты көрсететін қалып етістіктері мен амал-әрекет етістіктері, нақты субъекті мен объекті. Тұтас функционалды-семантикалық микроөріс ретінде жеке алынып

қарастырылмаған. Дегенмен қазақ тіліндегі жалпы шақ категориясының жекелеген формалары ағылшын тілімен салғастыра зерттелмеген. Себебі шақ (темпоралдылық) категориясының кең ауқымды әрі күрделі категориялықтымен, функционалды-семантикалық өрістер кешені екендігімен түсіндіруге болады Яғни аталмыш категория жекелеген осы, келер, өткен шақтық мағыналардың (микроөрістердің) жиынтығынан құралады.

Сөйлеуші қимыл-әрекетті белгілі бір мезгіл ішінде жүзеге асырады. Сөйлеу сәтіне қатысты іс-әрекеттің болып жатқанын, болып өткендігін, алда болатынын білдіретін етістіктің грамматикалық категориясын айтамыз. Шақтық қатынастардың ағылшын және қазақ тілдерінде берілуі кешенді түрде функционалды-семантикалық өріс тұрғысынан алғаш зерттелініп отыр. Нақ осы шақ микроөрісін білдіретін әр түрлі тіл деңгейіндегі тілдік бірліктердің парадигмасын айқындауға, мұндай бірліктердің прагматикалық мәні мен семантикалық құрылымын және ағылшын тілінен қазақ тіліне аударғандағы құрылым-

дық, мағыналық және көркемдік ерекшеліктерін қарастыру тың ізденістерді қажет етеді.

Қандай қимыл-әрекет болсын белгілі бір уақыт кезеңінде өтіп жатады. Нақ осы шақтық қатынастың мазмұны – қимылдың жүзеге асып жатқан кезеңі мен өту орнының анық сипатта болуында. Дәстүрлі грамматикадағы шақ формалары коммуникация процесінде уақыт ұғымын білдіреді, яғни шақтық мағына үстейді. Сол себепті уақыт ұғымын білдіретін тілдік құралдар грамматикалық шақ категориясымен ғана байланысты емес, ол тілдің лексика, синтаксис деңгейлерінде де көрініс табады. Нақ осы шақтың мазмұны тек шақ көрсеткіштері арқылы ғана ашылмайды. Ол – тек бір қыры ғана. Шақ көрсеткіштері жеке өзі тұрып та нақтылық мағынаны бере алмайды. Нақтылық мағына міндетті түрде өзімен астасып жатқан басқа да семантикалық категориялармен тығыз байланыса отырып, функционалды-коммуникативтік тұрғыдан лексикалық, морфологиялық, синтаксистік деңгейдегі тілдік бірліктер арқылы ашылады, осымен байланысты қазақ тіл білімінде нақтылықты білдіретін тілдің түрлі тіл деңгейіндегі тілдік бірліктердің жұмсалыу өрісін, функционалдық мәні мен семантикалық құрылымын айқындайтын зерттеулердің жоқтығы жұмыстың өзектілігін айғақтайды.

«Сөздің табиғатын түсіну оның көпқырлы қасиетін ұғынудан, білуден кейін ғана қалыптасады. Тіл білімінде ол тілдік бірлік ретінде көп сөз болып, зерттелді, соған орай түрлі анықтамалар мен түсініктер айтылды. Ал сөздің тағы бір қасиеті сөйлеу процесімен байланыстырылады және ол қасиеті, яғни қолданыс кезіндегі сапалық қасиеттері мен ерекшеліктері айқындалады.

а) сөздің нақты мағынасын анықтау үшін қосымша сөздік материал қажет; ә) жеке қарастырылатын, контекстен тыс кездегі сөздің барлық семантикалық мүмкіндіктері ашылмайды; б) жекелеген сөздер есте нашар сақталады және көп ретте дұрыс қолданылмайды; в) тілдік бірлік ретіндегі сөздің функционалдық мүмкіндіктері мәтінде және сөйлем ішінде (контексте) нақты ашылады. [1]

Көп жағдайларда нақтылық мағынаны мезгіл мәнді білдіретін лексикалық бірліктерден де аңғарамыз. Бірақ бұл мағыналық реңк іс-әрекеттің орындалып жатқан қалпына еш нұқсан келтірмейді, нақ осы шақтың семантикалық кеңістікте білдіретін негізгі нақтылық мағынасына қосымша мән береді.

Сөйленімде іске асып жатқан кез келген іс-әрекет белгілі бір мезгіл ішінде және белгілі бір

орында, яғни кеңістікте жасалып жатады. Сонда қимылдың белгілі бір уақыт бойындағы өту сипаты оның кеңістіктегі қозғалысымен сәйкес келеді немесе қозғалыстың өтуі уақытпен сипатталады. Қимылдың уақыт сызығында нақты өту орнының болу/болмауымен байланысты уақытқа қатысты нақ осы шақтық және ауыспалы осы шақтық микроөрістері бар.

Дәстүрлі грамматикада грамматикалық категориялар тілдік тұлғалардың ішкі бірлігінен құралады десек, тіліміздегі функционалды-семантикалық өрістерді құрайтын мазмұн межесі мен тұрпат межесі тілдің түрлі деңгейіндегі тілдік бірліктер жүйесінен тұрады. А.В. Бондарко бұл екі ұғымды екі аспектіде қарастырады. Мысалы, шақтық локальділік / шақтық бейлокальділік семантикалық категория, оның функционалды бірлігі функционалды - семантикалық өріс болып танылады да, семантикалық категория ретінде қарастырылғанда оның субкатегориялануы, оппозиция ретінде қарастырылуы, яғни мағыналық топтар құрылуы негізге алынады. Тілімізде функционалды - семантикалық өріспен қатар макро және микроөрістер қарастырылады. Ал өріс ретінде қарастырылғанда өрістің таза құрылымдық белгілеріне, яғни сол мағыналарды беру кезіндегі тілдік құралдардың тілдік, жұмсалымдық әлеуетіне талдау жасалып, олардың мағына беру мүмкіндіктері анықталады, осы орайда тілдік құралдардың өріс ядросын құрау немесе перифериясында жату сипаттары ашылады. Семантикалық категория жайлы сөз болғанда мағынадан формаға қарайғы зерттеу бағыты ұстанылса, өріс тұрғысынан қарастырылғанда формадан мағынаға қарайғы зерттеу бағыты ұстанылып, тұрпаттық құрылымына талдау жасалады.

ФСӨ-лер мазмұн межелеріне, яғни семантикалық функцияларына қарай кішігірім шағын топтарға жіктеледі. Осы тұрғыдан алғанда ФСӨ-лер макроөріс, микроөріс түрлеріне сараланады.

Макроөріс жалпы алғандағы ФСӨ-нің өзі болса (аспектуалдылық, темпоралдылық, модалдылық т.б.), микроөріс әрбір ФСӨ-нің ішкі мағыналық топтары болып табылады. Сондықтан талдау барысында макроөріс термині өріс, яғни ФСӨ-мен синонимдес қолданыла береді, ал микроөріс функционалды – семантикалық категориялардың ең кіші бірлігі болып табылады. Әрбір макроөріс кемінде екі не одан да көп микроөрістер (шағынөрістер) жиынтығынан тұрады.

Грамматикалық категориялардың кемінде екі грамматикалық мағына мен форманың

жиынтығынан тұруы қажетті шарты болса, функционалды-семантикалық категориялар (өрістер) да кемінде екі мағыналық жиынтықтан (микроөрістен) тұрады.

Нақты шақтылықты микроөріс ретінде тану үшін нақтылық/жалпылық негізінде байланысқан барлық тіл деңгейі бірліктерін қимылдың тұрпат межесі ретінде қарау керек, сол кезде микроөріс мәртебесін алады. Белгілі бір ой жалаң бір грамматикалық формамен ғана берілмей, өзара әрекеттес тілдік құралдар арқылы жұмсалатындығын ескерсек, семантикалық категорияны белгілі бір семантикалық функцияларды атқару үшін өзара әрекеттес болуға қабілетті әртүрлі тілдік құралдардың жүйесі деп анықтауға болады. Басқаша айтқанда, «семантикалық категория – түрлі тілдік құралдармен берілетін ой мазмұны жүйесінде көрінетін бірліктер мен элементтер» [2]. Тілдегі осындай мазмұнға нақ осы шақ микроөрісі ие. Бұл микроөрістің мазмұны – уақыт ағымымен өлшенетін нақты бір қимылдың нақты бір осы шаққа шоғырлануы, өту шегінің, орнының анықтығы. Ал іс-әрекеттің нақ осы шаққа шоғырлануы немесе сөйлеу кезінде болып жатқан қимылдың нақты сипат алуы уақыт ағымын білдіретін түрлі тіл деңгейіне жататын құралдардың топтамасы *нақ осы шақтық микроөрісін өрісін құрайды*. Бұл микроөрістің семантикалық негізін етістік сөз табы оның ішінде әсіресе *отыр* мен *тұр қалып* етістіктері, мезгіл мәнді лексикалық бірліктер, субъекті мен объекті құрайды. Мысалы: *Абай енді бұрылып, солай қараса, мерген Бәшей аласа қостың азгантай ашылған түндігінен мылтығының ұшын аспанға беттетіп, бірдеңені көздеп тұр* (М. Әуезов). Бұл жерде таксистік мәндегі қимылдың жүзеге асқандығын көреміз. Яғни бір мезгілдегі екі қимылдың жүзеге асқандығы. *Абай бұрылып қарай бергенінде, Бәшей мерген мылтығын аспанға көздеп тұрғандығы* сөз болып тұр. Бірақ бі мезгілдегі екі қимылды жүзеге асырушы субъектілер екі түрлі (*Абай мен Бәшей*). **-п тұр** аналитикалық формант арқылы нақтылық мағынаны көреміз. *Бұл жолы арт жағынан тақап қалған Абай мен Ерболға сол қолын қатты сілкіп, ұрысып тұр* (М. Әуезов). Қимылды жасаушы субъект біреу, ол адамның ішкі жан толғанысын, ашуға берілген сезімін *ұрысып тұр* тіркесінен көреміз. Уақытқа қатысты созылыңқылық қалыпты аңғарамыз. *Тау басындағы аңшылар, сөзбен айтпаса да, «екі бүркіт ұстасып қалады-ау!» деп іштерінен үндемей қауіп илесіп, қатып тұр* (М. Әуезов).

Амал-әрекеттің бір қалыптағы қалпы адамның тұла бойының еш қозғалыссыз сілейіп тұрғандығын *қатып тұр* тіркесінен байқаймыз. Сондай-ақ, сөйлемнің ішінде созылыңқылық мағынаны, оның шектеулі созылыңқылық екендігін айқындай түсетін *үндемей* бейнелеуіштік мәндегі лексикалық көрсеткіш қабат келі тұр. – *Жарайсың, Шолағым! Атақты Қарашегірді де қанжығаға ұрып байладың ба! Тіпті тұяғынан тартып алдың ғой!* – деп, *қызу қуаныш үстінде қатты мақтанып тұр* (М. Әуезов). Адамның жан дүниесінің толғанысын көреміз. Эмоцияға беріле отырып, ішіне симай мақтана *Қарашолақ* атты бүркітіне деген ризашылығын байқаймыз. Эмоционалды етістікке *тұр* қалып етістігінің жалғануы арқылы қимылды бір қалыптағы нақтылық мағынасын анықтаймыз. – *Білмеймін. Бір алай-түлей! Жауа боран тұр ма деймін. Астымыз да, үстіміз де бірдей ұйытқып тұр!* – деді (М. Әуезов). *Бұл уақытта қар жауып тұр, қазір бағанағыдай қиыршықтап жаумай, енді жәй, баяу жапырақ қар ғана мүсіп тұр* (М. Әуезов). Екі сөйлемнен де табиғат құбылыстарына байланысты жасалған қимылды аңғарамыз. Қимылдың аз ғана уақыттың ішінде тез қарқынмен өтіп жатқанын *ұйытқып тұр* және *алай-түлей* сияқты сөздерден көреміз. Осы сөйленімдерде қимылдың белгілі бір шаққа нақтылана және ұдайы түрде жалпылық сипат алуына қатысты тілдік бірліктер (анықтауыш, жалғаулық, мекен, мезгіл пысықтауыш құралдар) қимыл-әрекетті білдіретін етістікпен қатысты қаралады. Етістіктің деңгейімен ғана шектеліп қоймай, локалдылық мағына басқа тілдік құралдар арқылы да берілуі және нақтылануы мүмкін. *Бұл уақытта, қазір* сияқты анық (белгілі) шақтық қатынасты көрсететін мезгіл мәнді үстеулерден нақ осы шақтық мағынаны көруге болады.

Қазақ тіліндегі ең күрделі сөз табы – етістікті арнайы зерттеген М. Оразов етістікке байланысты тақырыптық топтар мен лексика-семантикалық табиғатын ашуға арналған “Семантика казахского глагола” атты еңбегінде етістіктерді жалпылауыш семаларына қарай 12 топқа бөледі. Сол мағыналық топтардың ішінде табиғи құбылыстарға байланысты етістіктер ішкі мағыналық жақындықтарына қарай қарастырылған.

Жоғарыда берілген сөйленімдерде адамзат еркінен тыс табиғи құбылыстарға қатысты ұйытқу (жел, боран), жауу (қар, жаңбыр), түсу (шық, күз. қыс) етістіктерімен берілген іс-әрекеттердің өту мерзімі мен сөйлеп тұрғандағы уақыты өзара сәйкестікте тұр.

It is raining heavily this week // Бұл аптада жаңбыр қатты *жауып тұр*.

– Look! The rain *is beginning* hard, that’s why I’ll have to take my umbrella // – Қара! Жаңбыр қатты басталып жатыр, сондықтан шатырымды алуға тура келеді.

Қазақ тілінде есімдіктер жеті топқа бөлінсе, ағылшын тілінде мағынасына қарай он топқа бөлінеді. Солардың бірі – сілтеу есімдігі, ал оның мағынасы жақын тұрған затты көрсету, нұсқау, меңзеу болып табылады. Дәстүрлі грамматика тұрғысынан келсек, “*this*”-тің сөйлемдегі функциясы, өзінен кейін тұрған “*week*” зат есімін анықтау. Бір ғана тілдік бірліктің мағынасымен шектелеміз. Ал функционалды грамматика тұрғысынан қарастырсақ, алғашқы сөйленімде “апта” нақтылаушы меңзеу мағынасында қолданылатын “бұл” сілтеу есімдігімен тіркесіп, табиғат құбылысын бейнелейтін етістікке қатысты мезгіл мәнді анық шақтық біртұтас мағынаны беріп тұр.

Табиғи құбылыстарға байланысты қимылдың түрлі сапасын (қалай өтіп жатқанын) сын-бейне үстеуі “*heavily*” етістікпен тіркесу арқылы белгілі бір сәттегі диапозоны алыс емес, уақытша жалпы шектеулі табиғи қимыл қозғалыстың мағынасын (жауып жатқан жаңбырды) үдете басып көрсетіп тұр. Қос тілдегі әр деңгейге жататын тілдік құралдардың бірі ретінде сөйлеу сәтіндегі мезгілдік категориялардың (осы, өткен, келер) әр қилы белгілерін анықтауда мағыналарына байланысты топастырылған үстеулердің рөлі ерекше.

Екінші диалогқа құрылған сөйлемде сөйлеушінің тыңдаушының назарын табиғат элементінде тосын қимылдың күтпеген жерден бірден қарқындай дамып, сөйлеу уақытында іске асып жатқанын баяндау, жеткізу мақсатында екені контекстен байқалып тұр, яғни “*Look!*” сөзі қимыл әрекеттің болып жатқанын тайға таңба басқандай, анық айқындап, өзінен кейін тіркесетін етістікке нақ осы шақ микроөрісінің мағынасына бағдаршам іспеттес жол ашып тұр. Бұл сөйлемнің бойында анық шақтық қатынасты көрсететін бағыт-бағдар функциясын контекст, қимылдың сапалық реңкін морфология, қимылдың одан ары қарай өрбуіндегі модалділік мағынаны синтаксистік құрылым (алғашқы компонентінде оқиғаның себебі, ал соңғысында нәтижесі баяндалып тұрған “сондықтан” жалғаулығы арқылы байланысқан себеп салалас құрмалас сөйлем), яғни әр түрлі тіл деңгейіндегі құралдардың біртұтастығын, мазмұндық көрінісін айқындап тұр. А. Ысқақов сөйлеу тіліндегі ой көңілге қатысты әр қилы реңктер сөйлемдегі

сөздердің, сөз бөлшектерінің, сөз тіркестерінің түрлі қарым қатынасынан туады дей келе, модалдік мағыналар морфологияда да, синтаксисте де ұшырасатынын, сөйлемнің модалділігі бүкіл сөйлемге тән құбылыс болатынын айтады. Бірақ морфологиялық құбылыстардың мазмұны синтаксистен жиі байланыста болады да модалдік мазмұн сөйлемнен жеңіл айқындалады.

I’ll *have to take* my umbrella // Менің шатырымды *алуға тура келеді*. Бұл жердегі *have to* – істелетін іс-әрекеттің белгілі бір жағдайға байланысты орындалу мүмкіндігін, міндеттілігін, керектігін, қажеттілігін білдіретін “*must*” модаль етістігінің баламасы (эквиваленті). Бұл модаль көмекші етістігі “*to*” демеулігінсіз негізгі тұйық етістікпен тіркесе қолданылып, *have to* арқылы сөйлеу сәтіндегі мезгілдік категорияларды (осы, had to (өткен), will have to (келер) береді, немесе қазақ тілінде “*алуға тура келеді, алуға тура келді, алуға тура келуді*”. Модалділікті білдіретін – *уға тура келу* үлгісі ауыспалы осы шақта қолданылып, тілдің мазмұнды әр деңгей қатысты анықталатын іс-әрекеттің ұдайы шақтылықты білдіреді. Мысалы: үйренуге тура келеді (қашан да), көруге тура келеді (өмір бойы). Ал осы модалділікті білдіретін үлгіні нақ осы шақ микроөрісінде қолдансақ, сөйлеуші “Маған ағылшын тілін үйренуге тура келіп тұр” деп, өз ойындағы жуық арада орындалуға тиісті іс-әрекеттің бейнесін тыңдаушыға жеткізеді. Сөйленім мазмұнындағы сөйлеушінің ақиқат шындыққа қатысты көзқарасы қос тілде де модальдік тіркеспен келіп, реалды орындалатын хабар ретінде көрініс беруі сөйленім мазмұнының семантикалық белгісі болып табылады.

Қос тілде де нақ осы шақ/Present Continuous формасының қолдану кеңістігі бай. Бұл сөйлеу сәтіндегі осы шақ мезгілдік категориялардың ішіндегі шағын өріс ретінде қарастырылғанымен, әрбір іс-әрекеттің өз шегіне жету жолындағы қажет уақытша кезең, яғни істің істелініп, жағдайы әлі кемелдену шағына жетпеген, шындалу жолындағы, қашан басталып, қашан бітетіні белгісіз процестегі іс

Ағылшын тілінің түсіндірме сөздігінде *процесс* сөзіне мынадай анықтама беріледі: “a series of actions which are carried out in order to achieve a particular result: a series of developments which happen naturally: a series of actions or thoughts by which you come to a decision or find an answer” Ал қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде “процесс, үдеріс – 1) іс-әрекеттің даму барысы, қимылдың өрістеу қалпы. 2) белгілі бір нәти-

жеге жету жолындағы жасалатын әрекеттердің жиынтығы” Олай болса, қазақ тілінде жоғарыда келтірілген мысалдар арқылы анықталған нақ осы шақ микроөрісінің ішкі әрқилы мағыналары ағылшын тілінде қалай көрініс беретінін байқалық. Мысалы: “They do not sleep at night, thinking that you *are languishing* in the cage. But you are free and well, light of my eyes. They told me at the gates. So my journey was lucky after all. Baimagambet tried to told me, saying you were busy, but I just couldn’t wait. I can see you *are not feeling* lonely here. More power to you”.

Бұл сөйленімдердегі *-ing* үлгісіндегі етістіктер интеллектуалды қабылдауды, ара қарым-қатынасты, сезімді (stative verbs) білдіретін етістіктер қатарына жатады да, сөйлеу сәтіндегі уақытта іс-әрекетті немесе көңіл-күйді процесс (үдеріс) ретінде білдіре алмауы, ағылшын тіліндегі continuous формасының процессуалдық қасиетінде жатса керек. You *are languishing* in the cage.— Сен қапаста сағынып жүрсің. Бұл жерде нақтылауыш “cage – қапас” сөзі үйдегілердің Абайды ойлап ұйықтауға шаралары жоқ болуға тірек болып, субъектінің орналасу мекеніне орай айтылған мағына бір жағынан көрініс алса, екінші жағынан “They do not *sleep* at night, *thinking*... – Сені ойлап олар ұйықтамайды ... дей келе тоқтаусыз іске асып жатқан қимылды жалпы осы жақтағы болымсыздық мәндегі етістік пен эмоция арқылы берілетін осы бейнелеушілік мағынаны да аңғарамыз. Келесі сөйленімдегі “I can see you *are not feeling* lonely here. More power to you” // Мен түсініп (көріп)

тұрмын, сен мұнда жалғыз сезініп жүрген жок екенсің. Мықты бол. Бұл жерде анасы Ұлжан-ның Абайды жолдастарымен көріп, көңілі орнына түскенін, оның уайымына себеп болған жалғыз нәрсе “lonely” сөзі арқылы нақтыланып тұр. Бұл сөйленімдерді ағылшын тілінен қазақ тіліне аударған кезде Ф.А. Какжанованың “Ағылшын тілінің практикалық курсы” оқулығындағы “егер сөйлемде to be көмекші етістігі *am, are, is* формаларын алатын болса -II ЖҮР. -III ЖҮР (аналитикалық форманттарымен) +осы шақтың жіктік жалғауларымен аударылады” деген қағиданы ескердік [3]. Дегенмен, аударманың екі тілде бір шақтық формаға сәйкес келуі шарт емес, қазақ тіліне аударған кезде басқа Present Continuous формасы басқа шақтарда да көрініс табуы әбден мүмкін, әсіресе осы шақта ауыспалы формасында аударылады.

Основной целью работы является определение языковой структуры на основе функционально-семантической категории настоящего продолженного времени.

The main aim of article is to define the language structure of form on the base of functional-semantic category of Present Continuous.

1. Момынова Б.К. Тілдегі жаңа бағыттар мен типтік қатынастар. – Алматы: Арыс, 2009. – 144 б.

2. Рысалды Қ. Сын дәрежесі категориясы: функционалды-коммуникативтік табиғаты (қазақ және неміс тілдері негізінде): филол. ғыл. докт. ... автореф. – Алматы, 2007. – 54 б.

3. КакжановаФ.А. Ағылшын тілінің практикалық курсы.- Қарағанды: Болашақ-Баспа. 2005.- 464 б.

А. Жапарова

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ЛЕКСИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Ағылшын тілі — Үнді-Еуропалық тілдер жанұясының батыс герман тобына жататын тіл.

Герман тобына ағылшын тілінен басқа неміс, норвег, швед, нидерланд т.б. тілдері жатады. Ағылшын тілі ежелгі тіл болып есептеледі, ол қазіргі Ұлыбритания аумағын ежелде басып алған Англо-Саксондардың тілі, бірақ жауланған келттердің тілдері әсерін тигізген.

Ағылшын тілі — халықаралық тіл. Әлемдегі ең көп тараған, әрі қытай тілінен кейінгі халық саны бойынша ең көп пайдаланатын тіл.

Ағылшын тілі Ұлыбритания, Америка Құрама Штаттары, Жаңа Зеландия, Аустралия және басқа елдерде ана тілі болып есептеледі. Одан басқа көптеген мемлекеттерде ресми тілі болып саналады.

Ағылшын тілі — БҰҰ-ның алты тілінің бірі болып саналады.

Ағылшын тілінің лексикологиясы көптеген ғылымдармен байланысты, мысалы стилистикамен, әдетте белгілі бір ситуацияға қатысты лексика қолдануымызға тура келеді. Өзарабайланысты мына сөздер мысалында көре аламыз: